

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องดนตรีพิธีกรรม กรณีศึกษาการทำขวัญของนายสุชาติ เห่งยมโพธิ์ จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิจัย ดังนี้

เอกสารทางวิชาการ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 757) ให้ความหมายของ “วัฒนธรรม” ไว้ว่า วัฒนธรรมหมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามแก่หมู่คณะและ ในพระราชบัญญัติธรรมแห่งชาติ (2537, หน้า 9) หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน นอกจากพระยาอนุมานราชธน (2513, หน้า 2) ให้ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ในฐานะของนักมานุษยวิทยาว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น โดยอาศัยการเรียนรู้จากกัน และสืบต่อเนื่องเป็นความเจริญก้าวหน้าหรืออาจจะกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเป็นคำสมาส คือ การรวมคำ 2 คำ ไว้ด้วยกัน ได้แก่ “วัฒนธรรม” หมายถึง ความเจริญงอกงามรุ่งเรืองและ “ธรรม” หมายถึง กฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติ เมื่อรวมคำแล้ววัฒนธรรม จึงหมายถึง ความเป็นระเบียบ ความมีวินัย ซึ่งสอดคล้องกับ รัชนิกร เศรษฐ (2532, หน้า 119-120) กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิธีการและผลงานสร้างสรรค์ต่าง ๆ ที่เป็นมรดกตกทอดกันมาในสังคมไทยทุกเรื่องและไม่จำกัดว่าต้องมีกฎหมายกำหนดไว้หรือเป็นกิจกรรมที่ “เจริญ” ตามเกณฑ์ของชั้นปกครองของสังคมเท่านั้น แต่รวมถึงชาวบ้านด้วย “วัฒนธรรม” ในความหมายนี้เน้นเรื่อง “อดีต” และ “เอกลักษณ์” ของชาติ

อมรา พงศาพิชญ์ (2525, หน้า 76) กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ว่าวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เป็นผู้สร้างเพื่อความเป็นรูปแบบของสังคมที่มีเสถียรภาพอันแสดงถึงความเจริญงอกงามกับสังคมและกลุ่มบุคคลในสังคม หากขาดวัฒนธรรมแล้วสังคมก็ย่อมขาดเอกภาพ นั่นหมายถึงสังคมจะรุ่มเย็นเป็นสุขไม่ได้ วัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยที่มีลักษณะผสมผสานในเนื้อเดียวกัน ซึ่งทำหน้าที่สร้างสรรค์และกำหนดรูปแบบของสมาชิกในสังคม

ได้อย่างมีแบบแผน เพราะได้ผู้มีภาวะทางจิตใจของสมาชิกในสังคมส่งผลให้สังคมมีเอกภาพ ส่วน ยศ สันตสมบัติ (2537, หน้า 11) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมในแง่ของสังคมมนุษย์ในแต่ละสังคมนั้นมีความแตกต่างกันในแทบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนาและค่านิยมต่าง ๆ แต่ภายในความแตกต่างเหล่านี้ สังคมทุกหนแห่งทั่วโลก มีลักษณะพื้นฐานที่เหมือนกัน คือ สังคมเป็นการรวมตัวกันเพื่อความอยู่รอดของสมาชิก การที่สังคมจะดำเนินไปได้ด้วยดีนั้น พฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนต้องเป็นสิ่งที่คาดคะเนได้ (predictable) สมาชิกทุกคนจะต้องคาดคะเนว่าคนอื่นมีพฤติกรรมเช่นไรในสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมมนุษย์ความสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของคนอื่นได้อย่างถูกต้องเป็นผลมาจากการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม

พระยาอนุมานราชชน (2515, หน้า 78) ได้กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมไว้

4 ประการ คือ

1. มีการสะสม หมายถึง จะต้องมียุติธรรมอยู่ก่อนแล้ว และสะสมทุนนั้นให้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

2. มีวัฒนธรรมต้องมีการปรับปรุง หมายถึง รู้จักดัดแปลงและปรับปรุงส่วนที่บกพร่องอยู่ให้เหมาะสมและถูกต้อง

3. จะต้องมีการถ่ายทอด คือ ทำให้วัฒนธรรมนั้น ๆ แพร่หลายในวงกว้าง

4. มีการอบรมสั่งสอนให้ผู้อื่นหรือชุมชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

วัฒนธรรมในความหมายทางสังคมวิทยา สุพัตรา สุภาพ (2528) กล่าวว่าไว้ในหนังสือเรื่องสังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัวยุทธ ศาสนา ประเพณี ว่ามีความหมายกว้างกว่าความหมายที่ใช้กัน ในการพูดหรือการเขียนโดยทั่วไปกล่าวคือ สังคมวิทยาถือว่าวัฒนธรรมเป็นศัพท์ทางวิชาการ (technical vocabulary) ซึ่งในทัศนะของสังคมวิทยา หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตกระบวนแห่งพฤติกรรมและบรรดาผลงานทั้งมวลที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ตลอดจนความคิด ความเชื่อ และความรู้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ การสร้างสมของมนุษย์ และสามารถถ่ายทอดกันได้จากสังคมหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง จากรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นต่อไป สรุปได้ว่าวัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อนำเอามาใช้ช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในสังคม นอกจากนั้น สุพัตรา สุภาพ (2535) ยังได้กล่าวถึงวัฒนธรรมที่เป็นมรดกทางสังคม มีความหมายครอบคลุมไปถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยแต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมเฉพาะของตนเองประกอบ

ไปด้วยความรู้ ความเชื่อ ประเพณี วิทยาการ กฎหมาย ศีลธรรม และทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้คิด และกระทำฐานะเป็นสมาชิกของสังคม วัฒนธรรมมีทั้งประเพณีที่เป็นวัฒนธรรมวัตถุและ วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุ องค์ประกอบของวัฒนธรรมมีทั้งองค์วัตถุทั้งที่มีรูปร่าง และไม่มีรูปร่างเป็นองค์การ องค์พิธีการ องค์มิตติ ลักษณะของวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ ซึ่งต้องมีการถ่ายทอดไว้เป็นมรดกทางสังคมเป็นวิถีชีวิตและเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ สามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์เปลี่ยนแปลงได้ คนตรีไทยจัดเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เป็นองค์วัตถุที่ไม่มีรูปร่างใช้เสียงที่ออกมาจากเครื่องดนตรีนั้น ๆ เป็นสื่อ ในการบอกเรื่องราวต่าง ๆ มีการถ่ายทอดโดยการเรียนรู้จากครูคนตรีก่อน ๆ สืบทอด กันมา มีความเกี่ยวข้องผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทย มีวิวัฒนาการให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ ปัจจุบัน ในเรื่องของความเชื่อ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2524, หน้า 180-193) กล่าวถึงความเชื่อ และพิธีกรรมว่า ความเชื่อของคนไทยคือความรู้สึกเชื่อถือและยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำให้ มนุษย์มีหลักยึดเหนี่ยวทางใจ เกิดความรู้สึกอบอุ่นมั่นใจว่ามีอำนาจพิเศษคอยปกป้องคุ้มภัย ให้กับตน และพูดถึงวิวัฒนาการความเชื่อเรื่องมนุษย์ ส่วนพิธีกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กับ ความเชื่อของมนุษย์ และแบ่งพิธีกรรมออกเป็น 2 ลักษณะ คือ พิธีกรรมส่วนรวม และ พิธีกรรมจำเพาะท้องถิ่น

สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์ (2536, หน้า 20) ได้กล่าวถึง พิธีกรรม เป็นการกระทำอย่างใด อย่างหนึ่งตามค่านิยม ทศนคติ ความคิด และความเชื่อ โดยเข้าใจว่าการกระทำอย่างนั้น ย่อมมีผลตอบสนอง ทำให้คนได้รับประโยชน์ตามที่คาดหวังเอาไว้ ทำแล้วมีผลทำให้จิตใจ เบิกบาน เป็นสุขที่เรียกว่าได้บุญกุศลในการทำบุญตักบาตรแด่พระภิกษุสงฆ์ ขณะตักบาตร ในใจของคนส่วนมากมักอธิฐานต่าง ๆ นานา เช่น เกิดชาติหน้าของอย่าได้อดอยาก อย่ายากจน ขอให้มั่งมีเงินทอง ขอให้ผิวขาวเหมือนข้าวที่ตักบาตร ความจริงจะเป็นอันใด ย่อมไม่สามารถพิสูจน์กันได้ แต่ผู้ตักบาตรมักเชื่อว่าถ้าเกิดชาติหน้าจริงตนย่อมได้รับผล ตามที่จิตอธิฐานไว้อย่างแน่นอนหลังการตักบาตรแล้วจึงทำให้จิตใจสบาย และเป็นสุข พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่เราสมมุติขึ้นเพื่อให้เกิดความสบายใจแก่ตนเอง

พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เราปฏิบัติกันอยู่ทั้งในอดีตตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ ในระยะแรก ไม่เกี่ยวกับศาสนา แต่เมื่อเกิดมีศาสนาขึ้นจึงมีผู้นำเอาพิธีกรรมเข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนา อาจเพื่อให้เกิดความศรัทธา ขลัง ศักดิ์สิทธิ์ กล่าว ส่วนมากเป็นพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งชาวไทยนับถือมาก่อน ต่อมาเมื่อชาวไทยยอมรับนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ

พิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์จึงเข้ามาปะปนในพุทธศาสนา โดยถือว่าถ้าพิธีกรรมใดทำแล้ว ไม่ทำให้ผู้ใดเดือดร้อน ทำแล้วช่วยให้เกิดความสุขความสบายใจก็ย่อมทำได้ไม่มีอะไร ขัดข้อง

ประชิด สกฤษณ์พัฒน์ (2546, หน้า 60) กล่าวว่า พิธีกรรม คือ รูปแบบของพฤติกรรม ที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นพิธีการสำหรับ กลุ่มชนทั่วไปที่กระทำเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ

อุดม เขยทิวส์ และคณะ (2548, หน้า 83) ได้กล่าวถึงความสำคัญของประเพณี พิธีกรรมว่า ประเพณีและพิธีกรรมเป็นสมบัติของสังคมที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตและสังคม มาโดยตลอด ประเพณีและพิธีกรรมจึงมีบทบาทต่อมนุษย์หลายประการ คือ

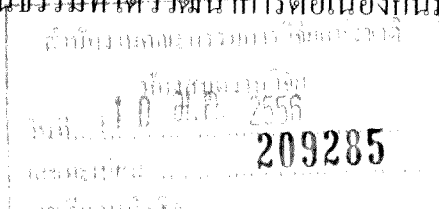
1. เป็นสัญลักษณ์ซึ่งนำไปเข้าใจสาระสำคัญของชีวิต ประเพณีและพิธีกรรมแต่ละอย่าง มีแนวคิดหรือแบบแผนการปฏิบัติที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม โดยเฉพาะประเพณีและพิธีกรรม ส่วนบุคคลจะแฝงแนวคิดที่เกี่ยวกับสถานภาพของบุคคลในแต่ละช่วงอย่างน่าสนใจ เช่น พิธีทำขวัญเด็กเป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่าพ้นอันตรายจากโรคภัยไข้เจ็บอย่างแน่นนอน จึงได้จัดพิธีทำขวัญและตั้งชื่อเด็กขึ้น

2. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ คนเราเมื่อประสบปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ จะเกิด ความเครียดและเกิดความกังวล สภาวะจิตใจที่ไม่มั่นคงเช่นนี้โดยมากจะมีผลต่อร่างกาย บั่นทอนสุขภาพที่อาจทำให้เกิดความเจ็บป่วยทางกาย หรือทางจิตประสาทก็ได้ การทำ พิธีกรรมหรือ “พิธี” เป็นการแก้ไขเรื่องร้ายให้กลายเป็นดี ทำให้จิตใจสบาย รู้สึกผ่อนคลาย และสร้างความมั่นคงเข้มแข็งขึ้น เช่น การทำขวัญ 3 วัน ทำให้พ่อแม่สบายใจว่าเด็กอยู่ใน ความปลอดภัยแล้ว

3. เป็นเครื่องผูกพันความเป็นพวกเดียวกัน การประพฤติปฏิบัติการกระทำกิจกรรม ร่วมกันเป็นแบบแผนเดียวกัน เป็นสิ่งที่ผูกพันให้คนในกลุ่มหรือสังคมมีความผูกพันใกล้ชิด กันและรู้สึกว่าเป็นพวกพ้องเดียวกัน

4. เป็นสิ่งควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม การอยู่กันคนในสังคมได้อย่างเรียบร้อย และเป็นปกติมีสันติสุขได้นั้น สังคมนั้น ๆ ต้องมีข้อตกลง มีระเบียบแบบแผนที่ทุกคน ยอมรับและประพฤติตาม

5. เป็นเครื่องมือผสมผสานความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกันจากอดีตที่ผ่านมาจนถึง ปัจจุบัน คนชาติไทยมีวัฒนธรรมที่ได้วิวัฒนาการต่อเนื่องกันมาตลอด ในแง่ของความเชื่อ

ก็เช่นเดียวกัน แต่เดิมคนไทยมีความเชื่อเรื่องผีสารและวิญญาณต่าง ๆ เมื่อมีลัทธิพราหมณ์แพร่ขยายเข้ามา รวมกับความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนาที่รับมาใหม่ ความเชื่อเหล่านี้ถูกผสมผสานกลมกลืนด้วยประเพณีและพิธีกรรม จะเห็นได้จากพิธีโกนจุก เป็นพิธีที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับ “ขวัญ” มีพราหมณ์เป็นเจ้าพิธี รวมทั้งมีการทำบุญเลี้ยงพระเจริญพระพุทธมนต์ พิธีโกนจุก จึงเป็นตัวอย่างของประเพณีที่รวมพิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเชื่อหลายประการและผสมผสานได้อย่างเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีและพิธีกรรม ประเพณีเกิดจากทัศนคติค่านิยมของคนไทยในสังคมทำให้เกิดความเชื่อต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ความเชื่อทำให้เกิดการกระทำที่คนในสังคมนั้นเข้าใจว่าจะช่วยให้พ้นทุกข์และได้รับความสุขจากการที่เรากระทำ คือ พิธีกรรมนั่นเอง

พิธีกรรมแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. พิธีกรรมตามปฏิทินกำหนดแน่นอนในแต่ละเดือนของปี ว่าเป็นวันใดและต้องจัดทำอะไรบ้าง
2. พิธีกรรมในระยะช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต จะจัดขึ้นในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของชีวิต เช่น โกนจุก บวช แต่งงาน
3. พิธีกรรมรักษาโรค ได้แก่ การใช้น้ำมันต์ เวทย์มนต์คาถา พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีบังสุกุล เป็นต้น

เสฐียร โกเศศ (2506, หน้า 1-2) กล่าวถึง การบวชนาคหรืออุปสมบทเป็นพระสงฆ์ มีมาช้านานตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่ไม่มีหลักฐานบอกอย่างชัดเจนว่าเริ่มมีพิธีการบวชตั้งแต่เมื่อสมัยใด นอกจากประมาณเอาว่าคงจะมีตั้งแต่สมัยเริ่มแรกที่พุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนแหลมทอง ราวพุทธศตวรรษที่ 6-8 เป็นต้นมา ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ (2544, หน้า 17) ตามประเพณีของไทยนั้น เมื่อผู้ชายมีอายุครบ 20 ปี ก็จะทำการบวช เพราะถือว่าเป็นวัยที่ เป็นผู้ใหญ่ซึ่งจะต้องมีความรับผิดชอบในชีวิตของตนให้เป็นหลักฐานได้โดยลำพังตัวเอง ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีความรู้เท่าทันถึงความเป็นจริงในโลกที่เต็มไปด้วยอารมณ์ ซึ่งเกิดจากความสุข ความทุกข์ ที่มีประจำอยู่ในตัวชีวิตมนุษย์ทุกคน นอกจากนี้การที่บุคคลได้มีโอกาสบวชในพระพุทธศาสนาทำให้ได้ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติของไทย สารานุกรมวัฒนธรรมไทย (2542, หน้า 3946) เดิมการบวชถือเป็นประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดมากประเพณีหนึ่ง เพราะถือว่าชายที่ยังไม่ได้บวชเป็น “คนดิบ” อยู่

หมายความว่ายังเป็นคนที่สมบูรณ์ไม่ได้ เพราะยังไม่ได้ผ่านการอบรมในด้านต่าง ๆ มาเลย ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าการบวชสามารถอบรมบ่มนิสัยของคนได้ดีในหลายด้าน ในสมัยโบราณ ไม่มีแหล่งวิทยาการแห่งใดที่จะทำคนดิบให้เป็นคนสุกได้เท่ากับวัด เพราะวัดเป็นแหล่งอบรมศีลธรรม จรรยา มารยาท ความรู้ด้านอาชีพ การช่าง การแพทย์ และวิทยาการอื่น ๆ มาก จึงกล่าวได้ว่าการบวชเป็นการทำคนดิบให้เป็นคนสุกได้อย่างแท้จริง การบวชเป็นทายาทในพระบรมพุทธานุสาสนา เป็นกุศลอย่างยิ่งทั้งแก่ผู้บวชและญาติมิตรทั้งมวล ด้วยเหตุนี้เมื่อผู้ใดมีบุตรชายจึงมักอธิษฐานว่าให้ได้มีโอกาส “เกาะชายผ้าเหลืองเข้าวัด” ได้โอกาสร่วมพิธีบวชบุตรคนนั้น นอกจากนั้นคนในสมัยโบราณไม่นิยมจะให้บุตรหรือของตนแต่งงานกับชายที่ยังไม่ได้ผ่านการบวช เพราะถือว่ายังเป็นคนดิบไม่ได้ผ่านการขัดเกลาจิตใจจากการบวชเรียนมาก่อน และผู้ที่ผ่านการบวชแล้วจะได้รับการยกย่องจากสังคม

พจนานุกรม ประเสริฐศิลป์ (2541, หน้า 87) กล่าวถึงการบวช คำว่าบวชมาจากคำว่า บรรพชา แปลว่าการเว้นชั่ว คือเว้นจากสิ่งที่ไม่ดีไม่งามทั้งปวง ซึ่งจะรวมถึงทั้งการบรรพชา และการอุปสมบทที่มีการใช้ควบคู่กันไป ในปัจจุบันคำทั้ง 2 นี้ใช้ต่างกัน ถ้าเป็นการบวชสามเณรจะเรียกบรรพชาและบวชเป็นพระภิกษุจะเรียกอุปสมบท ในการบวชทั้ง 2 ประเภทนี้ผู้บวชจะเรียกว่า “บวชนาค” แต่มีข้อแตกต่างกันดังนี้

การบวชเณรจะมีลำดับ 5 ขั้น คือ สมัชช ใจดี และคณะ (2530, หน้า 63-65)

1. นำเครื่องบริวารเข้าไปหาอุปัชฌาย์ แล้วกล่าวคำขอบรรพชาเป็นภาษาบาลี
 2. พระอุปัชฌาย์ให้โอวาท
 3. ออกไปครองผ้า
 4. ปฏิญาณตนถึงพระรัตนตรัย
 5. รับศีล 10 ข้อ เป็นเสร็จพิธี
- ศีล 10 ข้อ ของสามเณร มีดังนี้

1. จงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
2. จงดเว้นจากการลักทรัพย์
3. จงดเว้นจากการร่วมประเวณี
4. จงดเว้นจากการพูดเท็จ
5. จงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย และเสพของมึนเมาต่าง ๆ
6. จงดเว้นจากการฉันอาหารตั้งแต่หลังเที่ยงจนถึงอรุณขึ้น

7. จดเว้นจากการฟ้อนรำ ร้องเพลง เล่นดนตรี และดูการละเล่น

8. จดเว้นจากการตัดทรงดอกไม้ ลูบไล้ด้วยของหอม และตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ

9. จดเว้นจากการนอนบนที่นอนสูงและที่นอนใหญ่

10. จดเว้นจากการรับเงินทอง

ในการบวชนั้นจะไม่ค่อยทำเอกราชนัก ส่วนใหญ่จะกระทำกันในหมู่เครือญาติเท่านั้น เน้นเพื่อให้รู้จักศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนาที่เป็นประเพณีสืบทอดกันมา

การบวชพระจะต้องทำเป็น 2 ชั้น คือ บวชเป็นเณรก่อนแล้วค่อยบวชเป็นพระ ในช่วงเดียวกัน ในกรณีที่อายุครบ 20 ปีบริบูรณ์บางคนเคยบวชเป็นเณรมาแล้ว เมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ก็บวชเป็นพระได้เลย กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่พระคู่สวดซักถามผู้ขอบวชมีถึง 12 ข้อ คือ

1. ต้องไม่เป็นโรคเรื้อน
2. ต้องไม่เป็นผี
3. ต้องไม่เป็นโรคกลาก
4. ต้องไม่เป็นโรควันโรค
5. ต้องไม่เป็นลมบ้าหมู
6. ต้องเป็นมนุษย์
7. ต้องเป็นผู้ชาย
8. ต้องไม่เป็นทาสของใคร
9. ต้องไม่มีหนี้สิน
10. ต้องไม่เป็นข้าราชการ ถ้าเป็นข้าราชการต้องมีหลักฐานว่าได้รับอนุญาตให้บวชได้
11. ต้องเป็นผู้ที่บิดามารดาอนุญาตแล้ว
12. ต้องมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์

นอกจากนี้ข้อกำหนด 12 ประการนี้แล้ว ยังมีข้อบัญญัติห้ามพระอุปัชฌาย์ให้

การอุปสมบทแก่บุคคลอีก 4 ประการ คือ

1. ผู้ที่มีความวิปริตบกพร่องทางเพศ เช่น กระเทย
2. ผู้ที่มีความผิดร้ายแรงต่อพระพุทธศาสนา
3. คนที่เคยฆ่าบิดาหรือมารดาของตน

4. คนที่มีความบกพร่องทางร่างกาย เช่น มือขาด เท้าขาด คนตาบอด หูหนวก
เป็นไป ฯลฯ

คุณสมบัติของผู้ที่จะบวชตามบัญญัติสงฆ์ มีดังนี้

1. ผู้นั้นจะต้องมีหลักฐานและมีอาชีพที่ชอบธรรมไม่เป็นคนจรจัด
2. ผู้มีความประพฤติดี ไม่เป็นนักเลง ดัดฝืน กินสุรา สูบกัญชา
3. มีความรู้อ่านออกเขียนได้
4. มีร่างกายสมบูรณ์พอที่จะประกอบสมณกิจได้
5. มีสมณบริวารครบถ้วน และถูกต้องตามวินัยบัญญัติทุกประการ
6. สามารถกล่าวคำบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยตนเองและชัดเจน

เครื่องอัฐบริวาร และเครื่องใช้อื่น ๆ ที่ควรมีหรือจำเป็นต้องใช้ ได้แก่

1. ไตรครอง ได้แก่ สบง ประคตเอว อังสะ จีวร สังฆาฏิ ผ้ารัดอก ผ้ากราบ
 2. บาตร แบบมีเชิงรองพร้อมด้วยฝาถลกบาตร สายโยค ถุง ตะเกียว
 3. มิดโกน พร้อมทั้งหินลับมีดโกน
 4. เข็มเย็บผ้า พร้อมทั้งกล่องเข็มและด้าย
 5. เครื่องกรองน้ำ
 6. เสื่อ หมอน ผ้าห่ม มุ้ง
 7. จีวร สบง อังสะ ผ้าอาบ 2 ผืน
 8. ตาลปัตร ย่าม ผ้าเช็ดหน้า ร่ม รองเท้า
 9. โคมไฟหรือตะเกียง ไฟฉาย นาฬิกาปลุก
 10. สำรับปั่นโต คาว หวาน จานข้าว ช้อนส้อม ผ้าเช็ดมือ
 11. ที่ต้มน้ำ กาต้มน้ำ กาชงน้ำร้อน เขือกน้ำและแก้วน้ำเย็น กระจกน้ำแข็ง กระจก
น้ำร้อน
 12. กระโถนบ้วน กระโถนถ่าย
 13. ขันอาบน้ำ สบู่และกล่องสบู่ แปรงและยาสีฟัน ผ้าขนหนู กระดาษชำระ
 14. สันถัด (อาสนะ)
 15. หีบไม้ หรือกระเป๋าหนังสำหรับเก็บไตรครองข้อ 1-5 เรียกว่าอัฐบริวาร
- ซึ่งถือเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดเสียมิได้ มีความหมายว่า บริวาร 8 แบ่งเป็นผ้า 5 อย่าง คือ สบง

ประคตเอว จีวร สังฆาฏิ ผ้ากรองน้ำ และเหล็ก 3 อย่าง คือ บาตร มีดโกน เข็มเย็บผ้า นอกจากนั้นก็แล้วแต่ความจำเป็นในแต่ละแห่งและกำลังทรัพย์

ประโยชน์ของการบวช

1. เป็นกุศโลบายที่จะต่ออายุพระศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป เปรียบเหมือนกระแสน้ำในแม่น้ำ น้ำเก่าไหลไปน้ำใหม่ก็ไหลมาแทน ทำให้แม่น้ำมีน้ำอยู่เสมอไม่ขาดสาย
2. เพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่าการบวชเรียน ผู้บวชจะต้องเรียนนักธรรมซึ่งทางวัดจัดสอนให้
3. เพื่อประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า บางคนเคยได้เรียนรู้หลักคำสอนของพระพุทธองค์แล้ว แต่ยังไม่มีโอกาสปฏิบัติระหว่างบรรพชา อุปสมบท มีโอกาสได้รับการฝึกภาคปฏิบัติอย่างจริงจัง มีเวลาศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่
4. เพื่อการทดแทนพระคุณของพ่อแม่ ความพอใจ ดีใจและความสุขใจของพ่อแม่ ที่จะได้รับก็ไม่มีอะไรเทียบได้กับการที่ลูกชายได้บวชให้

ประชิด สกณะพัฒน์ (2546, หน้า 81) กล่าวว่า การทำขวัญนาค คือ การสั่งสอนให้นาครำลึกพระคุณของพ่อแม่และคุณประโยชน์ในการบวชเรียน ซึ่งส่วนมากมักจะกล่าวเป็นคำร้องประเภทแหล่งที่มีท่วงทำนองที่ไพเราะจับใจ สิ่งของที่ต้องใช้พิธีทำขวัญนาคมีดังนี้ เครื่องบายศรี 1 สำหรับ เครื่องกระยาบวช 1 สำหรับ ไข่ 1 ฟอง (ไข่ขวัญ) กล้วยน้ำว่า 1 หวี มะพร้าวอ่อน ขันใส่ข้าวสาร และเทียนชัย เจ้าภาพจะให้นาคนั่งกลางพิธี ซึ่งแวดล้อมไปด้วยผู้ใหญ่และผู้ที่มาอนุโมทนา เตรียมเครื่องอัฐบริขารที่จะใช้ในงานบวช นำมาวางตั้งไว้ให้พร้อม การทำขวัญนาคจะมีการเบิกบายศรี การเวียนเทียน หมอทำขวัญในบางที่จะสามารถพรรณนาถึงพระคุณของพ่อแม่ได้อย่างซาบซึ้งกินใจจนนาคต้องหลั่งน้ำตา เป็นการปลุกเร้าสร้างกำลังใจให้นาคมีความตั้งใจตั้งใจเอาจริงเอาจังในการบวชเรียน เพื่อทดแทนบุญคุณพ่อแม่ นอกจากนั้นบางท้องที่ผู้ที่ร่วมอนุโมทนาจะเล่าละครประกอบคำกลอนของหมอทำขวัญเพื่อความสนุกสนานครื้นเครงไปด้วย เช่น ตอนคลอดลูกจะช่วยกันเป็นหมอตำแยร่วมแสดงท่าทางประกอบการเล่นของหมอทำขวัญ หลังจากพิธีทำขวัญนาคเสร็จบางบ้านจะจัดงานเลี้ยงฉลองตามฐานะของเจ้าภาพ เลี้ยงอาหารผู้ที่มาร่วมงาน มีการร้องรำทำเพลงเป็นที่สนุกสนาน รุ่งเช้าจึงนำนาคเข้าบวช

วัตถุประสงค์ของการบวช

พุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายของการบวชเพื่อบรรลุธรรมและดำเนินตามพระพุทธรองค์ การบวช ในสมัยพุทธกาลจึงเป็นการเดินตามรอยพระพุทธรองค์โดยแท้จริง เมื่อบวชแล้ว ก็มักไม่ลาสิกขาอีกเลยตลอดชีวิต แต่การบวชตามแนวที่กล่าวนี้ไม่ค่อยเคร่งครัดกัน นักในประเทศไทย กลับถือว่าเมื่อมีความพร้อมที่จะบวชเมื่อไรก็บวชได้ เมื่อบวชแล้ว อยากจะสึกก็สึกได้ และยังถือว่าผู้ที่สึกออกมาเป็นผู้ที่มีคุณค่ามากกว่าคนทั่ว ๆ ไป ปัจจุบัน การบวชมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้บวชได้เรียนรู้ธรรมะหรือคำสั่งสอนของพระพุทธรองค์ ซึ่งเกี่ยวกับความถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังเป็นการสืบทอดประเพณี ที่มีชำนาน และเพื่อสนองคุณของผู้มีพระคุณที่เชื่อว่าการบวชของลูกหลานทำให้ได้รับ อานิสงส์เหนือกว่าการทำบุญอื่น ๆ รวมทั้งจะได้เป็นคนสุกพร้อมที่จะเดินชีวิตอย่างถูกต้อง ต่อไป กิจจา ปุณณ (2513, หน้า 135) การบวชหรือการอุปสมบทนี้มีมาชำนาน แต่เคยสงสัย หรือไม่ว่าเพราะเหตุใดจึงได้เรียกการบวชหรือการอุปสมบทนี้ว่า การบวชนาค จากการศึกษา พบว่ามีมูลเหตุดังต่อไปนี้

ที่มาของคำว่า “บวชนาค”

คำว่า “บวชนาค” ที่นำมาใช้ในการเรียกการบวชหรืออุปสมบทนั้น มีที่มาจากนิยาย ทางพุทธศาสนาว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงดำรงพระชนม์อยู่นั้นมีพระยานาคแปลงกาย มาเป็นมนุษย์ แล้วเข้ามาบวชอยู่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งตามปกติวิสัยของนาคนั้น สามารถ จะแปลงกายเป็นตัวอะไรก็ได้ แต่เมื่อถึงเวลานอนหลับร่างกายก็จะกลับเป็นนาคตามเดิม อย่างไรก็ตามตัวนี้ก็ยังสามารถอยู่ในผ้าเหลืองมาเป็นเวลาชำนานโดยไม่มีผู้ใดทราบ จนกระทั่งวันหนึ่ง มีพระภิกษุรูปหนึ่งไปเห็นนาคตัวนั้นในขณะที่นอนหลับเข้าก็ตกใจ จึงได้ รีบนำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้โปรด ให้เรียกพระยานาคเข้าไปรับสั่งถาม นาคได้ยอมรับตามตรงว่าตนนั้นเป็นนาคจริง แต่มีความ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงได้ปลอมตัวเป็นมนุษย์อาศัยบวช พระพุทธรองค์ได้ทรงรับสั่ง ธรรมคาปกติวิสัยของสัตว์เดรัจฉานนั้นย่อมสมควรจะอยู่ประสาสัตว์ ไม่สมควรจะปลอม แปลงให้ผิดวิสัยเช่นนี้ เพราะวิสัยของสัตว์นั้นย่อมสำแดงสภาพของตนให้ประจักษ์อยู่เสมอ ดังเช่นนาคเป็นต้น เมื่อนอนหลับร่างกายของนาคจะกลับไปเป็นนาคตามเดิม ไม่สามารถจะ เป็นมนุษย์ได้ตลอดไป ถึงแม้ว่านาคจะสรีรธาในพระพุทธศาสนาเพียงใด แต่วิสัยของนาค ก็เป็นอุปสรรคขัดขวางตามวิสัยตามธรรมชาติอยู่แล้ว แม้จะบวชไปนานสักเท่าไรก็ไม่

สามารถบรรลุประโยชน์ตามความมุ่งหมายได้ ถึงแม้จะเป็นพระก็เป็นได้โดยหลอกลวงเขาเท่านั้น และเป็นการผิดศีลอยู่เป็นประจำย่อมไม่อาจสำเร็จประโยชน์ได้อย่างแน่นอน จึงทรงขอให้หากสละเพศบรรพชิตนี้เสียเถิด ฝ่ายนาครู้สึกเสียใจแต่เห็นด้วยกับกระแสรับสั่งของพระพุทธองค์ทุกประการ จึงจำใจต้องลาสิกขาเสียดจากความเป็นพระแต่ด้วยศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก นาคจึงกราบทูลพระพุทธองค์ว่าเมื่อตนไม่อาจที่จะบวชอยู่ในบรรพชิตศาสนาในฐานะพระภิกษุได้ ก็ขอให้ชื่อของตนคือคำว่า “นาค” นั้นเป็นชื่อของคนที่จะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเสียก่อนทุกครั้งไป พระพุทธองค์ก็ทรงรับไว้ด้วยพระเมตตาในศรัทธา ฉะนั้นตั้งแต่นั้นคนที่เข้ามาบวชก็จะถูกเรียกว่า “นาค” เสมอ ทั้งนี้โดยนับเอาความเป็นนาคต่อเมื่อคนผู้ที่เข้าบวชนั้นได้โกนผมแล้ว และนุ่งห่มพร้อมที่จะเข้าอุปสมบทเป็นพระภิกษุจนกระทั่งถึงการขอบวชในคณะสงฆ์ ครั้นเมื่อนุ่งห่มครองผ้าเป็นภิกษุแล้วความเป็นนาคก็หมดไป มีข้อยืนยันเกี่ยวกับเรื่องนี้คือนาคที่จะเข้ามาบวชในพระศาสนานั้นตอนนั้นขานนาคเวลาบวช พระคู่สวดที่จะเป็นผู้นำเข้ามาในพิธีบวช ยังต้องมีการยืนถามผู้ที่มาขอบวชเป็นคำบาลีว่า “มนุสโสสิ” ซึ่งมีความหมายว่า เป็นมนุษย์หรือผู้ที่เข้าบวชจะตอบว่า “อามะกันเต” ซึ่งมีความหมายว่า ถูกแล้วเจ้าข้า ข้าเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เนื่องจากว่าได้เคยมีผู้เป็นนาคเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาดังเรื่องราวที่กล่าวมานี้

พระธรรมวินัยเกี่ยวกับการบวช

ในสมัยพุทธกาล การบวชสามารถกระทำได้ทั้งชายและหญิง คือชายที่มีอายุครบ 20 ปี เมื่อบวชแล้วเรียกว่า “ภิกษุ” ส่วนผู้หญิงที่มีอายุครบ 20 ปี เมื่อบวชแล้วก็ให้เรียกว่า “ภิกษุณี” แต่ในปัจจุบันนี้สามารถบวชได้เฉพาะผู้ชายเท่านั้น ในการบวชผู้ที่บวชนั้นจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ จึงจะสามารถบวชได้โดยไม่ผิดพระธรรมวินัย

1. จะต้องเป็นบุรุษเพศ มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์
2. ไม่เป็นอภัพบุคคล คือ คนที่ไม่คู่ควรแก่การบวช ถือเป็นบุคคลที่ห้ามโดยเด็ดขาด เช่น เป็นคนมีเพศบกพร่อง หรือกระทำการผิดต่อศาสนาอย่างร้ายแรง เช่น การฆ่าพระอรหันต์หรือฆ่าบิดามารดา เป็นต้น
3. ไม่เป็นโรคติดต่อที่รักษาไม่หาย เช่น โรคเรื้อน โรคกลาก ถ้าเป็นต้องพยายามรักษาให้หายก่อน
4. ต้องเป็นบุคคลที่มีอวัยวะสมบูรณ์ มีนิ้วมือนิ้วเท้าครบบริบูรณ์
5. ไม่เป็นคนพิการ หรือทุพพลภาพ

6. ไม่เป็นบุคคลเกี่ยวกับการครองเรือน
7. ไม่เคยถูกอาญาหลวงจนมีรอยสักหมายโทษไว้
8. ไม่เป็นผู้ประทุษร้ายต่อความสงบสุขของประชาชน เช่น เป็นโจรผู้ร้าย

ผู้ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนจึงสามารถบวชได้ เมื่อมีความประสงค์ที่จะบวชวัดใดก็ต้องไปหาเจ้าอาวาสวัดนั้น พร้อมกับผู้ปกครองเพื่อทำการตกลงเรื่องการบวช โดยมากมักเป็นวัดที่บรรพบุรุษของตนเคยได้ทำนุบำรุงมาก่อน การเข้าไปฝากตัวอาจมีผู้ใหญ่แนะนำให้ไปหรือไปเองก็ได้ บางรายอาจถูกญาติดูยาม จัดดอกไม้ รูป เทียน เป็นเครื่องสักการะแก่เจ้าอาวาส ตลอดจนหาพระอุปัชฌาย์หรือพระพี่เลี้ยง เมื่อทุกอย่างดำเนินด้วยความเรียบร้อยจึงจะทำการกำหนดวันที่จะบวช โดยมักจะเลือกเอาวันที่เป็นมงคลตามความเชื่อทางโหราศาสตร์ประกอบด้วยที่สำคัญที่สุดคือ ต้องเป็นวันที่อุปัชฌาย์ไม่มีภารกิจอื่น อาจพร้อมกันหลายคนในวันเดียวกันก็ได้

ขั้นตอนในการบวช

เมื่อได้กำหนดวันในการบวชเรียบร้อยแล้ว ต่อไปจะกล่าวถึงขั้นตอนในการทำพิธีต่อไป

พิธีลาบวช

เมื่อมีการตกลงว่าจะบวชพระแล้ว บิดามารดาหรือผู้ที่เป็นผู้ปกครองจะจัดการให้ผู้บวชนำดอกไม้รูปเทียนแพใส่พานบอกกล่าววงศาคณาญาติหรือผู้ที่นับถือ เรียกกันว่าเป็น “การลาบวช” เพื่อบอกกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงฐานะของตน พจนพิสมัย ดิสกุล (2516, หน้า 20) การลาผู้หลักผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือจะใช้รูปเทียนแพนี้วางอยู่บนกาด้ายทองหรือถ้าหาไม่ได้ก็ให้พานที่เรียบร้อย เช่น พานเครื่องเงินจะดูสุภาพเหมาะสม บนรูปเทียนแพจะมีกรวยดอกไม้วางเอาไว้ ซึ่งโดยทั่วไปจะมีกระถางดอกไม้ เช่น ดอกมะลิ ดอกบัว หรือดอกไม้อื่นที่มีกลิ่นหอมละมุนละไม แล้วครอบด้วยกรวยอีกชั้นหนึ่ง ส่วนบุคคลทั่วไปอาจลาบวชด้วยบัตรพิมพ์ หรือการประกาศในหน้าหนังสือพิมพ์

การลาบวชมีธรรมเนียมอยู่ว่าผู้ที่อุปสมบทนั้นจะต้องรำลาผู้ที่ตนรู้จัก เพื่อเป็นการทำตัวทำใจให้พร้อมที่จะบวช และยังเป็นการจัดความไม่เรียบร้อยก่อนจะบวชด้วย เช่น ในกรณีที่ผู้จะอุปสมบทนั้นมีหนี้สิน เมื่อเจ้าหนี้รู้เข้าจะได้ให้ชำระหนี้เสียก่อน มิฉะนั้นอาจเกิดความยุ่งยากในภายหลังได้

การทำขวัญนาค

ผู้ที่อุปสมบทจะต้องเตรียมตัวก่อนในเบื้องต้น พิธีที่นิยมทำกันคือ “การทำขวัญนาค” ด้วยเข้าใจว่าขวัญอาจจะระเหวเรวอยู่ จึงควรเชิญมาอยู่กับตัวและเตรียมพร้อมเพื่อการบวช ดังนั้นก่อนที่จะถึงวันบวชหรือที่เรียกว่า “วันสุกดิบ” จึงได้มีการปลงผมเป็นเจ้านาค และจัดพิธีทำขวัญขึ้น โดยส่วนใหญ่จะมีการทำขวัญกันในตอนเย็นหรือจะทำตอนกลางคืนก็ได้ หรือถ้าทำในวันบวชจะทำในตอนเช้าแล้วบวชในตอนบ่ายหลังเพล ตอนทำขวัญนาค นั้นนาคต้องโกนหัว โกนคิ้ว โกนหนวดเหมือนกับพระบางที่เอาขมิ้นทาให้ด้วยเพื่อผิวพรรณเปล่งปลั่ง ในพิธีทำขวัญจะมีเครื่องบริวาร บายศรี เครื่องสังเวद्य มีการทำน้ำพุทธมนต์สำหรับประพรมบายศรีและเจ้านาค ตลอดจนเครื่องบริวารต่าง ๆ โดยหมอขวัญนาคจะเป็นผู้ทำพิธีว่าบทเหล่าสอนนาคจนจบ แล้วเริ่มเวียนเทียนโดยให้บิดามารดาและญาติมิตรเป็นผู้เวียนเทียน ฝ่ายหมอจะว่าบทชะยันโต จบแล้วเอาใบพลูรองเทียน ดับเทียนแล้วปล่อยให้คว้นตองเจ้านาค 3 ครั้ง ทำพิธีเจิมหน้าแล้วตัดกะพรว้าอ่อน ไข่ ตลอดจนเครื่องประกอบบายศรีให้เจ้านาคกิน 3 ช้อน เสร็จแล้วเรียกบิดามารดาของเจ้านาคมารับใบตองในพิธี เป็นการรับขวัญแล้วเอาไปไว้ในห้องนอน เป็นอันเสร็จพิธี

การแห่नาค

การแห่นาคเป็นการประกาศให้ชาวบ้านได้ทราบว่าตอนนี้ลูกชายบ้านนี้จะบวช โดยเจ้านาคนั้นจะนุ่งห่มขาวหรืออาจสวมเสื้อครุยเทวดา การแห่นาคนี้แต่ละจังหวัดจะมีขนบนิยมที่ต่างกัน บางท้องถิ่นนิยมการแห่อย่างสงบคือให้นาคเดินอย่างสำรวม บางท้องถิ่นนิยมขี่ม้า ขี่ช้าง ขี่คอ ปัจจุบันใช้การนั่งรถก็มี การแห่นาคกลายเป็นความสนุกสนานรื่นเริงของบรรดาญาติมิตร มีขบวนร้องรำมาประกอบ ด้วยความเชื่อว่าการได้เกาะชายผ้าเหลืองตายแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์ เปรียบได้กับผู้ที่ได้สละเพศกฤหัสถ์ไปสู่บรรพชิตเหมือนกับได้ออกจากโลกหนึ่งไปสู่อีกโลกหนึ่งซึ่งดีกว่าพวกที่แห่แห่นั้น จึงเท่ากับพวกที่ตามไปส่งให้แดนอันประเสริฐจะพลอยได้รับบุญกุศลไปด้วย สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ (2542, หน้า 3948) เมื่อขบวนแห่ถึงวัด ก่อนเข้าอุโบสถจะเดินทำประทักษิณรอบอุโบสถ 3 รอบ (เวียนขวา) โดยให้เจ้านาคเดินประนมมือถือเครื่องสักการะพร้อมด้วยเครื่องอัฐบริวาร เครื่องใช้ที่เรียกว่าอดิเรกกลาก เช่น เสื้อ หมอน มุ้ง กาน้ำ เป็นต้น โดยมีบรรดาญาติมิตรเดินถือและเดินตาม ที่เวียนเป็นทักษิณาวรรตนั้นก็เพื่อเป็นการคารวะพระประธานในอุโบสถ ขณะทำประทักษิณเจ้านาคต้องระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณตลอดเวลา

พิธีบวชนาค

จากนั้นนาคเดินเข้าอุโบสถ ถึงตอนนี้บิดาของเจ้านาคจะจับแขนลูกชายผู้เป็นนาค จูงเข้าอุโบสถ เป็นการแสดงความชื่นชมยินดีที่ลูกได้มีโอกาสบวชเรียน นอกจากนั้นญาติ พี่น้องของนาคจะเข้ามาสมทบจับชายเสื้อครุยของนาคด้วย เรียกว่าเป็นการ “จูงนาคเข้าโบสถ์” พิธีการบวชนาคนี้เป็นสงฆ์ คือมีคณะสงฆ์ทำพิธีบวชให้ โดยมีพระเถระผู้ใหญ่ซึ่งปกติได้แก่เจ้าอาวาสจะทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ท่ามกลางคณะสงฆ์ทั้งหลาย จากนั้นบิดา มารดาหรือผู้เป็นเจ้าภาพในการบวชจะนำไตรมามอบให้นาค ก่อนที่นาคจะรับนาคจะต้อง กราบเสียก่อน เพราะเป็นการกราบครั้งสุดท้าย เมื่อรับผ้าไตรมาแล้วจะอุ้มผ้าไตรเดินพนมมือ ไปหาพระอุปัชฌาย์ ขณะที่เข้าไปสู่ที่ประชุมสงฆ์ให้เดินเข้าเข้าไป เมื่อเข้าไปใกล้พระอุปัชฌาย์ประมาณ 1 ศอกคืบ พระอุปัชฌาย์จะช่วยรับผ้าไตรไว้ก่อนต่อจากนั้นนาคถวาย เครื่องสักการะแล้วกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้ง พระอุปัชฌาย์จะวางผ้าไตรให้เหนือข้อมือ ต่อมานาคประนมมือกล่าวคำของบรรพชาอุปสมบทและเมื่อกล่าวจบแล้ว พระอุปัชฌาย์จะรับผ้าไตรมานาคนั่งประนมมือฟังโอวาทจากอุปัชฌาย์ เมื่อพระอุปัชฌาย์ให้โอวาทจบแล้วจะชักผ้าอังสะในไตรออกมากลึงเกลี้ยงบ่าซ้ายให้แล้วสอนให้รู้จักชื่อของผ้าไตรว่ามีอะไรบ้าง เช่น สังฆาฏิ คือ ผ้าพาดบ่า อุตตราสงค์ คือ ผ้าห่ม อันตราสก คือ ผ้าถุง จากนั้นนาคจะลุกขึ้นไปเปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มเป็นพระภิกษุ โดยมีพระพี่เลี้ยงเป็นผู้ช่วยในการเปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มเป็นพระต่อจากนั้นพระคู่สวด คือ พระกรรมวาจาจารย์ และพระอนุสาวนาจารย์จะประกาศแก่พระสงฆ์ว่า ณ บัดนี้ ได้มีชื่อผู้นั้นได้เข้ามาขออุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จากนั้นพระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์จะออกไปชักถามและสั่งสอนนาคโดยบอกให้นาคตอบตามความจริงตามหัวข้อว่า

1. ท่านมีโรคภัยไข้เจ็บ (อันจะติดต่อกับ) หรือไม่ เช่น โรคเรื้อน กลาก เกลื้อน ฯลฯ
2. ท่านเป็นมนุษย์ (คือ พุคจาเข้าใจกัน) หรือไม่
3. ท่านเป็นบุรุษ (คือ ไม่แปลกปลอมมา) ใช่หรือไม่
4. ท่านเป็นอิสระแก่ตัวใช่หรือไม่
5. ท่านไม่มีหนี้สินหรือใช่หรือไม่
6. ไม่ได้หนีราชการมาใช่หรือไม่
7. ท่านได้รับอนุญาตจากบิดามารดาแล้วใช่หรือไม่
8. ท่านมีอายุครบ 20 ปี แล้วใช่หรือไม่

9. ท่านมีบาตรจีวรครบแล้วใช่หรือไม่

10. ท่านซื้ออะไร

11. อุปัชฌาย์ของท่านซื้ออะไร

เมื่อได้ตอบคำถามที่เรียกว่า “นาคขาน” จบแล้ว พระกรรมวาจารย์จะกลับเข้ามายังที่ชุมนุมสงฆ์ โดยเรียกให้นาคตามเข้าไปขออุปสมบทต่อคณะสงฆ์ โดยในตอนนี้ พระกรรมวาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์จะได้ถามเจ้านาค (นาคขาน) ในที่ประชุมสงฆ์อีกครั้งหนึ่งแล้วจึงสวดญัติประกาศต่อคณะสงฆ์ซึ่งมีใจความว่า บุรุษนั้น ชื่อนั้น เป็นผู้บริสุทธ มีบาตรจีวรครบถ้วน เข้ามาอุปสมบทแก่พระสงฆ์ และจะถือเอาท่านผู้นั้นเป็นพระอุปัชฌาย์ ถ้าเห็นด้วยและยอมรับของนิงอยู่เพื่อแสดงความยินยอม ต่อจากนั้นจึงสวด (ญัติ) ซ้ำอีก 3 ครั้ง ทั้งนี้เพื่อให้เป็นที่แน่ใจว่าไม่มีผู้คัดค้าน และไม่มีทางที่คัดค้านว่าฟังไม่ทัน เมื่อไม่มีการคัดค้านก็เป็นอันว่าเป็นสงฆ์ต่อไปได้ พระอุปัชฌาย์จะดูเวลาจดลงไว้ว่าพระสงฆ์รูปนั้นเป็นพระสงฆ์ในเวลาเท่าใด เพราะเกี่ยวกับการนับอายุโสตามเวลาที่กำหนดไว้ในพุทธบัญญัติ

เมื่อจบอนุสาสน์แล้ว พระสงฆ์ที่บวชใหม่ถวายของบูชาพระคุณแก่พระสงฆ์นั้น ทั่วทุกรูปนับตั้งแต่ พระอุปัชฌาย์ พระกรรมวาจารย์ พระอนุสาวนาจารย์ และพระสงฆ์ ในสมาคมนั้นทั่วทุกรูป เมื่อพระบวชใหม่ถวายของพระแล้วหลังจากนั้นบรรดาญาติพี่น้อง และเพื่อนจะถวายของแด่พระใหม่ แล้วจัดการรวบรวมนำสิ่งของไปยังกุฏิเพื่อได้จัดเตรียม เรื่องการจำวัดและการฉันเพราะถือกันว่านับแต่นั้นเป็นต้นมา พระใหม่จะต้องจำวัดเพื่อ ศึกษาพระธรรมวินัยและหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ต่อไปจนกว่าจะลาสิกขา

ปัจจุบันประเพณีการบวชได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อาจเป็นเพราะวิถีชีวิตและภาระหน้าที่ต้องปฏิบัติประจำวันเป็นอันมากทำให้ประเพณีการบวชทำอย่างรวบรัด คงเหลือไว้แต่ประเพณีที่จำเป็นจริง ๆ เท่านั้น

สุกัญญา สุจฉายา (2545, หน้า 65) ได้กล่าวว่า คนตรีเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์พยายาม ล้อเลียนเสียงสัตว์ต่าง ๆ รวมทั้งนกนานาชนิดเพื่อจุดประสงค์ในการล่า จุดนี้เองทำให้ นกกล้า สัตว์เหล่านั้นเรียนรู้ที่จะเลียนเสียงจากการเป่าหรือผิวเขาสัตว์ กระดุกสัตว์ หรือปล้องไม้ไผ่ เกิดเป็นนกหวีดอย่างง่าย ๆ ขึ้นเพื่อเลียนเสียงนกร้อง ซึ่งก็นับได้ว่าเป็นเครื่องดนตรีชนิดแรกของมนุษย์นั่นเอง ต่อมาวิถีชีวิตของมนุษย์พัฒนามีระบบระเบียบที่แน่นอนยิ่งขึ้นมนุษย์ก็พบว่า คนตรีมีประโยชน์มากมายในการนำมาประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่

1. การกล่อมเด็กด้วยดนตรี นานเท่านานมาแล้วในพัฒนาการของมนุษยชาติที่ผู้เป็นแม่รู้ว่า วิธีที่ดีที่สุดในการชักจูงให้เด็กเล็ก ๆ นอนหลับก็คือ การจับกล่อมเด็กด้วยเพลงร้องที่สงบและอ่อนโยน อาจกล่าวได้ว่าเพลงกล่อมเด็กเป็นดนตรีที่แสดงอารมณ์อันลึกซึ้งของมนุษย์ได้ดีที่สุดลักษณะหนึ่งที่มนุษย์จะสร้างสรรค์ขึ้นมาได้

2. การนำดนตรีมาประกอบการทำงาน ใช้เสียงเพลงประกอบการทำงานบางอย่าง การหว่านพืช การเก็บเกี่ยวพืชผล การขนย้ายของขนาดใหญ่ที่ต้องใช้คนห่ม่มาก การทำงานไปร้องเพลงไปทำให้การออกแรงเป็นไปอย่างพร้อมเพรียง และทำให้ลดความน่าเบื่อลงได้

3. การใช้ดนตรีมาใช้ในการสื่อสาร มนุษย์ใช้เครื่องดนตรีประเภทเคาะ เช่น ระฆังฆ้องและกลอง เป็นเครื่องดนตรีในการสื่อสารเพื่อการต่าง ๆ เช่น สื่อสารเพื่อการป้องกันภัยเพื่อบอกเวลา และเพื่อส่งสัญญาณข้อความต่าง ๆ

4. การนำดนตรีมาเกี่ยวข้องกับกิจการทหาร ในสมัยก่อนเราก็ส่งข้อความหรือคำสั่งในระยะทางไกล ๆ ด้วยสัญญาณจากแตร เพลงปลุกใจใช้ประกอบการเดินทางไกลของกองทัพ หรือแม้แต่การใช้ชีวิตที่ต้องมีระเบียบวินัย เช่น ใช้แตรปลุกและแตรนอนในค่ายทหาร

5. การนำดนตรีมาประกอบใช้พิธีการ ในอาฟริกาชนหลายเผ่าใช้กลองเป็นเครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์ เป็นสัญลักษณ์หลักแห่งความยิ่งใหญ่และสูงศักดิ์ ในประเทศไทยเมื่อมีงานรัฐพิธี ก็มักจะมีเพลงที่ใช้โดยเฉพาะ

6. การนำดนตรีมาใช้ประกอบการแข่งขันกีฬา ก็เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย ปัจจุบันมีการประพันธ์เพลงขึ้นเพื่อใช้ในการแข่งขันกีฬาระดับโลก เช่น กีฬาโอลิมปิก

7. การนำดนตรีมาประกอบพิธีบูชาทางศาสนาในศาสนาโรมันคาทอลิกนั้น เพลงสวดมิสซาบทสำคัญต่อพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนลัทธิฮินดูพระกฤษณะทรงขลุ่ยเพื่อความงอกงามของพืชพันธุ์และบันดาลให้เหล่านกกาออกมาร้องเพลง

8. การใช้ดนตรีเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เมื่อเสร็จภาระจากการงานประจำวัน มนุษย์เรายังใช้ดนตรีเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

9. ในวาระสุดท้ายของชีวิต ดนตรีก็เข้ามามีบทบาทพอสมควร จะเห็นได้จากพิธีปลงศพของหลายศาสนา เช่น โรมันคาทอลิก หรือโปรเทสแตนต์ ก็จะมีการขับร้องเพลงสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้าและสวดส่งวิญญาณผู้วายชนม์ลัทธิเต๋า พิธีฝังเด็กในงานศพก็ใช้บทเพลงเป็นบทสวดสำหรับนักบวช ส่วนในประเทศไทยถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่จะต้องมีดนตรีเข้ามา

เกี่ยวข้องกับพิธีปลงศพในต่างจังหวัด และสำหรับผู้ฐานันดรศักดิ์ ก็จะประกอบพิธีพาทย์ในการรับพระราชทานเพลิงศพ

ปัญญา รุ่งเรือง (2546, หน้า 10-11) ได้กล่าวถึง ดนตรีพิธีกรรม (ritual music) จำแนกเป็น 2 ชนิด คือ ดนตรีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและดนตรีพิธีกรรมในราชสำนัก บทบาทหน้าที่ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของดนตรีไทยนั้น ต่างจากดนตรีเชิงศาสนาของตะวันตก ตรงที่ทางตะวันตกบรรดานักบวชและนักฆราวาสใช้ดนตรีโดยตรงในพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ร้องเพลงสวด และเล่นออร์แกนในโบสถ์ ในพิธีกรรมที่หมุนเวียนไปตามฤดู เดือน วัน เช่น เทศกาลอีสเตอร์และคริสมาสต์ เป็นต้น ส่วนดนตรีไทยใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรม เพื่อให้พิธีกรรมมีผลทางใจสมบูรณ์ขึ้น แต่ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของพิธีกรรม จึงไม่มีดนตรีประกอบการสวดมนต์แต่มีดนตรีเพื่อการบูชา เช่น บูชาพระรัตนตรัยด้วยเพลงสาธุการเมื่อเริ่มพิธี เป็นต้น และยังใช้ดนตรีบรรเลงเพลงชุดโหมโรงเพื่อการสักการบูชาอีกด้วย เช่น ชุดโหมโรงเย็น ชุดโหมโรงเช้า เมื่อพิธีกรรมทางศาสนา เช่น บวชนาค ทำบุญบ้าน บรรเลงเพลงชุดทำขวัญเมื่อมีการทำขวัญต่าง ๆ เป็นต้น ในการสวดคาถาพันหรือเทศน์มหาชาติ ดนตรีจะบรรเลงเพลงเฉพาะเพื่อประกอบการเทศน์ทั้ง 13 กัณฑ์ พิธีกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ดนตรีมีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งคือ พิธีไหว้ครูและครอบครูดนตรีและนาฏศิลป์ แม้ว่าจะเป็นไปในเชิงศาสนาพราหมณ์มากกว่าพระพุทธศาสนา แต่ทั้ง 2 ศาสนานี้ก็ได้ประสมประสานกันจนแยกไม่ออก ในบางกรณีและเป็นที่ยอมรับกันว่าเหมาะสมแล้ว ดนตรีที่บรรเลงมีหน้าที่สนับสนุนและช่วยให้ผู้ร่วมพิธีมีสมาธิจดแน่วแน่ในการเคารพบูชาครูบาอาจารย์ ทั้งยังเป็นสัญลักษณ์หมายถึงอาภักดิ์ภักดีของบรรดาครูเทพและเทวดาทั้งหลายอีกด้วย ข้อควรสังเกตอย่างหนึ่งก็คือ ดนตรีในพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนแต่ใช้บรรเลงด้วยปี่พาทย์ไม้แข็งทั้งสิ้น และบทบรรเลงที่ใช้ก็ล้วนแล้วแต่สลับซับซ้อน มีระเบียบแบบแผนที่รัดกุมแน่นอนตายตัว ส่งผลต่ออารมณ์และความรู้สึกทางจิตอย่างสูงยิ่งทั้งสิ้น บทบรรเลงของวงปี่พาทย์ดังกล่าวนี้ ไม่มีบทบาทใดเลยที่จะชักจูงความรู้สึกและจิตใจให้สับสนวุ่นวายหรือคิดคำนึงไปในทางร้าย มีแต่จะชักจูงจิตให้เป็นสมาธิแน่วแน่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และรู้สึกกว้างเปล่าตามแนวทางของพระพุทธศาสนาที่สอนให้ปล่อยวางสิ่งภายนอก แต่หันมาพิจารณาความจริงภายในจิตและกายของตน ดนตรีพิธีกรรมเหล่านี้เป็นดนตรีบริสุทธิ์ เพื่อความบริสุทธิ์ไม่มีชั้นวรรณะไม่ว่าจะบรรเลงที่ใดก็ตาม จะในวัง นอกวัง ในคฤหาสน์ หรือห้องแถวริมถนน ดนตรีก็นับว่าเหมือนกัน และทำหน้าที่เช่นเดียวกันทั้งสิ้น

ดนตรีพิธีกรรมในราชสำนักที่กล่าวถึง ไม่ใช่ดนตรีในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังกล่าวมาแล้ว แต่เป็นพิธีกรรมเฉพาะที่มีแต่ในราชสำนักเท่านั้น และมักจะเกี่ยวข้องไปในทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นเจ้าพิธี เช่น การบรรเลงด้วยวงขับไม้ในพระราชพิธีขึ้นพระอุชาลูกหลวง พระราชพิธีสมโภชพระมหาเศวตฉัตร และพระราชพิธีสมโภชพระยาช้างเผือก เป็นต้น บทบาทหน้าที่ของดนตรีชนิดนี้มีอยู่ในวงจำกัดและไม่ค่อยทราบกันแพร่หลายมากนัก

กาญจนา อินทรสุนานนท์ (2540, หน้า 63) กล่าวถึงเทคนิคการขับร้องเพลงไทยว่าต้องมีการจดจำและฝึกฝนวิธีการต่าง ๆ ให้เกิดทักษะ วิธีการฝึกหัดขับร้องเพลงไทยควรจะทราบเกี่ยวกับเสียงที่ใช้ในการขับร้องเพลงไทยก่อนซึ่งแต่ละเสียงมีวิธีการทำเสียงดังต่อไปนี้

1. เสียง เออ ใช้น้ำหนักเสียงลึกลงอยู่ที่โคนลิ้น บังคับคอให้แข็ง เพยริมฝีปากเล็กน้อย แล้วเปล่งเสียงออกจากคอโดยตรงโดยไม่ขยับคางและไม่หุบปาก

2. เสียง เอย มีวิธีเช่นเดียวกันกับเสียง “เออ” จนเมื่อจะออกเสียง “เอย” ให้ขยับโคนลิ้นกระดกขึ้นหาเพดานปากเล็กน้อย ให้ขอบลิ้นสองข้างกระทบเพดานปากแล้วแยกมุมปากออกเล็กน้อยให้เกิดเป็นเสียง “อี” ที่ไม่ชัดเจนนักเมื่อสุดหางเสียงควบลำตามเสียง เออ ออกมาร่วมด้วยนิยมใช้เมื่อสิ้นสุดการเอื้อนก่อนถึงคำร้อง

3. เสียง อือ เพยริมฝีปากอ้าจากกันเล็กน้อย เปล่งเสียงออกจากคอโดยตรง บังคับคางไว้ให้แน่นแล้วยกโคนลิ้นขึ้นเล็กน้อย เพื่อเปลี่ยนทางลมให้มากกระทบเพดานปากและเปล่งเสียงให้ออกมาทั้งทางจมูก (เสียงขึ้นนาสิก) และทางปาก

4. เสียง เอีย เหมือนการทำเสียง “เอย” แต่ผันเสียงให้สูงขึ้นโดยไม่หุบปากเปลี่ยนน้ำหนักเสียงในช่วงหางเสียงให้ไปอยู่ที่จมูก

5. เสียง เออะ เปล่งเสียงเหมือนเสียง “เออ” แต่สะกดเสียงให้สั้นลง

6. เสียง เฮอ ต้องเปล่งเสียงออกจากคอ บังคับให้น้ำหนักเสียงมาอยู่ที่เพดานและขึ้นนาสิกเปล่งเสียงให้กระทบทั้งสองทาง แต่ผ่านทางปากมากกว่าทางจมูก

7. เสียง ฮือ เหมือนกับการเปล่งเสียง “เฮอ” แต่ต้องออกเสียงให้น้ำหนักขึ้นนาสิกแรงกว่าปกติ โดยยกโคนลิ้นกระดกขึ้นหาเพดานแต่ไม่ชิด เมื่อตามด้วยเสียง “เออ” มักจะมีเสียง “ง” ติดออกมาด้วย อันเป็นลักษณะการเอื้อนอย่างหนึ่งของไทยแต่ถ้าใช้ “ฮือ” จะไม่มีเสียง “ง” ติดมา

8. เสียง ฮี หลักการเหมือนการเปล่งเสียง “ฮือ” แต่ทำให้เสียงสะกดสั้นลง

9. เสียง หือ เหยริมฝีปากเล็กน้อย เปล่งเสียง “ฮือ” ผ่านออกมาช้า ๆ พร้อมกับผันเสียงขึ้นสูงให้เสียงออกมาทางจมูก การเปล่งเสียงจะออกคำไม่ชัดเจน เมื่อจวนสุดเสียงต้องค่อย ๆ ลดกำลังทีละน้อยจนสุดทางเสียง

10. เสียง เอิงเงอ เริ่มต้นด้วยการเปล่งเสียง “เออ” แล้วกระดกโคนลิ้นขึ้นไปสัมผัสซีกเพดานปาก เสียงจะออกทางจมูกและเกิดเสียง “เอิง” แล้วเปล่งเสียงต่อเหมือน “เออ” โดยติดเสียง “ง” มาด้วย สำหรับวิธีการขับร้องนั้นมีกลวิธีต่าง ๆ มากมาย ในด้านพื้นฐานการขับร้องเพลงไทยคือ การเอื้อนเดินทำนองสลับกับการร้องถ้อยคำ

วิจิตร ภาณุพงศ์ (2529, หน้า 20) ได้ศึกษาเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยโคราช โดยได้ศึกษาจาก 16 อำเภอ เมื่อปี พ.ศ. 2522 ด้วยการใช้รายการคำเพื่อทดสอบเสียงวรรณยุกต์ของวิลเลียม เจ เกตนี เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ พบว่าสามารถแบ่งภาษาไทยโคราชด้วยเสียงวรรณยุกต์ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มตะวันออก และกลุ่มตะวันตก โดยกลุ่มตะวันออก ได้แก่ อำเภอชุมพวง บัวใหญ่ คงพิมาย โนนสูง และอำเภอจักราช จะมีเสียงวรรณยุกต์เหมือนกัน ส่วนกลุ่มตะวันตก ได้แก่ อำเภอโนนไทยด่านขุนทด ปากช่อง ปักธงชัย โชคชัย ทรายมูล และอำเภอเสิงสาง มีวรรณยุกต์คล้ายคลึงกัน

ผลการวิเคราะห์ในด้านเสียง และความหมายในภาษาไทยถิ่นโคราชมีดังนี้

1. เสียง

1.1 เสียงพยัญชนะ มีหน่วยเสียงพยัญชนะ 21 หน่วยเสียง เท่ากับหน่วยเสียงของภาษาไทยกลาง และเสียง ข ก็ไม่ออกเสียงนาสิกเช่นเดียวกัน เมื่อเปรียบเทียบกับภาษาไทยถิ่นโคราชที่จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดอุบลราชธานี จะพบว่าหน่วยเสียงของพยัญชนะของภาษาไทยถิ่นอีสานมีทั้งหมด 19 หน่วยเสียง เพราะเสียง ช ออกเป็น ฌ เสียง ร ออกเป็น ฮ และเสียง ย ก็ออกเป็นเสียงนาสิก นอกจากนี้มีบางคำที่ภาษาไทยกลางและภาษาไทยถิ่นโคราชใช้พยัญชนะต้นที่แตกต่างกัน ดังนี้ (ยกตัวอย่างเฉพาะตัวอักษร ก และ ข)

1.1.1 ภาษาไทยกลางใช้ ฌ ภาษาไทยถิ่นโคราชใช้ ก เช่น

ฌมับ	เป็น	กะมับ
ฌมวด	เป็น	กะมวด
ฌม่น	เป็น	กะเหม่น

1.1.2 ภาษาไทยกลางใช้ สะ ภาษาไทยถิ่นโคราชใช้ ตะ เช่น

สะพาน	เป็น	ตะพาน
-------	------	-------

สะพาย	เป็น	ตะพาย
สะโพก	เป็น	ตะโพก

1.1.3 คำภาษาไทยโคราชบางคำ สลับพยัญชนะกับภาษาภาคกลาง เช่น

ตระกร้า	เป็น	กะต้า
ตะกร้อ	เป็น	กะต้อ

1.2 เสียงสระมีหน่วยเป็นเสียงสระ 18 หน่วยเสียง และหน่วยเสียงประสม 3 หน่วยเสียง เท่ากับภาษาไทยภาคกลางแต่ภาษาอีสานหน่วยเสียงประสมมี 2 หน่วยเสียง ภาษาไทยถิ่นโคราชใช้เสียงสั้นมีตัวสะกด เช่น

1.2.1 ภาษาไทยกลางใช้สระเสียงสั้น ภาษาไทยถิ่นใช้เสียงสั้นมีตัวสะกด เช่น

มะพร้าว	เป็น	บักพร้าว
มะขาม	เป็น	บักขาม

1.2.2 ภาษาไทยกลางใช้สระอะ ภาษาไทยโคราชใช้สระอี เช่น

สะบ้า	เป็น	สีบ้า
สะค้อ	เป็น	สีค้อ

1.2.3 คำควบกล้ำกับอักษร ร และประสมกับสระอะ อา ในภาษาไทยกลาง ภาษาไทยโคราชจะใช้สระอัว เช่น

ความ	เป็น	ควม
ควาย	เป็น	ควย
ขวัญ	เป็น	ขวน

1.3 เสียงพยัญชนะควบกล้ำนิยมออกเสียงควบกล้ำ ร ชัดเจน แต่ไม่ออกเสียงควบกล้ำ ล ว ซึ่งแตกต่างจากภาษาไทยถิ่นอีสานที่ไม่นิยมออกเสียงควบกล้ำเลย ดังนี้

1.3.1 คำที่มี ร ควบกล้ำในภาษาไทยกลาง ภาษาไทยถิ่นโคราชจะออกเสียงชัดเจน เช่น

กร้า	เป็น	กร้า
กรวด	เป็น	กรวด

1.3.2 คำที่มี ล ว ควบกล้ำ ภาษาไทยถิ่นโคราชไม่นิยมออกเสียงควบกล้ำ เช่น

เกวียน	เป็น	เกียน
กลัว	เป็น	กัว

เกลือ เปน เกีย

1.4 เสียงวรรณยุกต์ มีครบ 5 เสียง แต่คำที่เสียง ตรี จะออกเป็นเสียงโท เป็นส่วนมาก เช่น ออกเสียงเป็น นาม สำหรับเสียงสามัญ บางท้องถิ่นจะออกเป็นเสียงสูง หรือ เสียงจัตวา เช่น ไอ เป็น ไอ่ ดี เป็น ดี๊ ซึ่งใช้กันมากในอำเภอพิมายเท่านั้นการกลายเสียงวรรณยุกต์บางเสียง เช่น

1.4.1 คำตาย เสียงสั้น มีตัวสะกดในภาษาไทยกลางออกเสียงเอก ภาษาไทยถิ่นโคราชจะออกเป็นเสียงตรี และถ้าภาษาไทยกลางออกเสียงตรี ภาษาไทยถิ่นโคราชจะออกเป็นเสียงโท เช่น

กะ	เป็น	กะ
ผูก	เป็น	ผูก
ปิด	เป็น	ปิด

1.4.2 ภาษาไทยกลางใช้เสียงโท ภาษาไทยถิ่นโคราชใช้เสียงเอก เช่น

เช่น	เป็น	เสน
ให้	เป็น	ไห

2. ความหมาย

จากการศึกษาวิจัยของถาวร สุบงกช พบว่าร้อยละ 80 ของคำภาษาไทยถิ่นโคราช มีความหมายตรงกับคำในภาษาไทยถิ่นอีสาน และมีข้อสังเกตว่าคำในภาษาไทยถิ่นโคราช มีคำที่คล้าย มีภาษาเขมรปะปนอยู่ เช่น ชื่อของสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น นอกจากนี้คำศัพท์ภาษาไทยกลาง กับคำศัพท์ที่ไม่ซ้ำกับภาษาไทยภาคกลาง ซึ่งพบว่ามีจำนวนมาก ถาวร สุบงกช ได้รวบรวมไว้มีจำนวนถึง 1,065 คำ ส่วนใหญ่เป็นคำศัพท์ที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม คำกริยา และคำวิเศษณ์ เช่น

น้ามต๊ับ	แปลว่า	ใส่กรอก
ซักซ้า	แปลว่า	ซักซ้า

3. คำวิเศษณ์

คำวิเศษณ์ในภาษาไทยถิ่นโคราช มีลักษณะที่น่าจะเชื่อถือได้ว่าเป็นลักษณะที่เด่นชัดประการหนึ่ง คำวิเศษณ์บางคำก็คล้ายกับภาษาอีสานและภาษาเหนือ บางคำก็ใช้แตกต่างอย่างเห็นได้ชัด คำวิเศษณ์ในภาษาถิ่นโคราชส่วนมากจะประกอบด้วยคำสองพยางค์และคำสี่พยางค์ เช่น

อีคอด หมายถึง เกียจคร้าน

กะจ้อน หมายถึง เล็ก แคระ

คำวิเศษณ์ภาษาไทยถิ่นโคราชจะมีใช้จำนวนมาก ทั้งขยายนาม ทั้งขยายกริยา
แต่ส่วนมากจะขยายกริยา เช่น

คันระยิก หมายถึง คันทั่วไป

พูดข่อหล่อข่อแหล่ หมายถึง พูดเรื่องไร้สาระ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธนายุทธ มณีช่วง (2537) ได้ศึกษาเรื่อง การละเล่น โตะคริมในจังหวัดสงขลา ผลการศึกษาพบว่า โตะคริมเกิดจากความเชื่อในอำนาจเทพเจ้าสิ่งเร้นลับว่าที่จะช่วยรักษาความเจ็บป่วยได้ ดังนั้นการเล่น โตะคริมก็เพื่อรักษาความเจ็บไข้ แก้นบนและเพื่อบวงสรวงครูองค์ประกอบของโตะคริมมีดังนี้ ผู้เล่น การแต่งกาย สถานที่ โอกาสที่เล่น คนตรีที่ใช้ประกอบอุปกรณ์เครื่องใช้ การรับขันหมากและวิธีเล่นที่มีลักษณะเฉพาะพิธีกรรมจัด 4 วัน แต่每天有ธรรมเนียมเฉพาะนอกจากนี้ความเชื่อเกี่ยวกับการเล่น เป็นความเชื่อเกี่ยวกับภูตผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระภูมิเจ้าที่ เวทมนต์คาถา เครื่องรางของขลัง การถือเคล็ด ลักษณะบุคคล ทิศทาง องค์ประกอบต่าง ๆ และขั้นตอนในการเล่นก็มีความเชื่อในอำนาจเร้นลับทั้งสิ้น ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องดนตรีและการประโคมบพ็อง การปลุกโรง การรักษาอาการป่วยไข้ การแก้นบน และความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องสังเวศ สิ่งเหล่านี้ได้ถ่ายทอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พันพิพา มาลา (2538) ได้ศึกษาเรื่อง การทำขวัญนาค ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า การทำขวัญนาคเป็นธรรมเนียมปฏิบัติประจำวัยของพุทธศาสนิกชน ซึ่งมีมาตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการ คือ นาค หมอทำขวัญนาค บายศรี เครื่องประกอบพิธี และการดำเนินขั้นตอนการทำขวัญ เริ่มจากการกล่าวชุมนุมเทวดา การไหว้ครูสิ่งศักดิ์สิทธิ์และครูบาอาจารย์ การอธิบายเรื่องการเกิดและพระคุณของบิดามารดา การบรรยายตำนานการให้ตะหนักในประโยชน์และแนวปฏิบัติตนขณะบวช การบายศรีและสอนหลักธรรมการเชิญขวัญและ

การเขียนเขียนเป่าขวัญ องค์ประกอบอีกประการหนึ่งซึ่งช่วยเพิ่มอรรถรสและความพึงพอใจต่อการทำขวัญมากเป็นอย่างมาก คือ ดนตรีและเพลงประกอบการทำขวัญ ซึ่งปัจจุบันได้ประดิษฐ์ดัดแปลงทำนองเพลงประกอบให้แปลกใหม่หลากหลายกว่าเดิม ซึ่งแต่เดิมนิยมใช้ทำนองธรรมวัตรและแหล่งการทำขวัญในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ต่อชุมชน 4 ประการด้วยกัน คือ การให้ความบันเทิงใจ การแสดงให้เห็นคุณค่าและความหมายของการทำขวัญและการบวชพระ การให้การศึกษาในแง่ความรู้ทางศาสนา ประวัติพระพุทธเจ้า ความรู้เรื่องหลักธรรม กำเนิดแห่งชีวิตมนุษย์ การแพทย์แผนโบราณและเกร็ดความรู้ทั่วไป และบทบาทในด้านการช่วยรักษาแนวปฏิบัติของสังคม

วีเกียรติ มารคแมน (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “จ๊วแต่จ๊ว กับสะท้อนทางวัฒนธรรมดนตรี กรณีศึกษาคณะเหล่าบ่วงนี้ซ่งปึง” ได้กล่าวไว้ว่าดนตรีในการแสดงจ๊วแต่จ๊วเป็นดนตรีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งปรากฏทั้งในเรื่องของเครื่องดนตรี การผสมวง การจัดวงดนตรี และแบบแผนทฤษฎีซึ่งได้แก่ ระบบเสียง พบว่าเป็น 7 เสียงแบ่งเท่าทำนองแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ทำนองหนัก (ตั่งลัก) ทำนองเบา (กิกลัก) ทำนองพลิกสาย (ฮวยสั่ว) และทำนองอัวโหวง โดยประเภทของทำนองใช้แสดงออกทางอารมณ์ต่างกัน การผสมผสานและการพลิกเพลงของประเภททำนอง อัตราจังหวะและประเภทจังหวะก่อให้เกิดเพลงที่มีความหลากหลายที่สามารถแสดงออกทางอารมณ์อันซับซ้อน ในการบรรเลงให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดอารมณ์เป็นพิเศษ แต่ละเพลงบรรเลงได้หลายแบบแล้วแต่สถานการณ์ของการแสดง ด้วยเหตุนี้ดนตรีของจ๊วแต่จ๊วจึงเป็นดนตรีที่เป็นหนึ่งเดียวกับการแสดงและมีพลังในการแสดงออก ในด้านบทบาทหน้าที่ในด้านพิธีกรรม การสื่อสาร การถ่ายทอดอารมณ์ การแสดงออกของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความบันเทิงและยังแสดงออกถึงอำนาจในการควบคุมปกครองสมาชิกของคณะจ๊วอีกด้วย ในด้านบทบาทหน้าที่พบว่าดนตรีมีบทบาทมากทั้งในด้านพิธีกรรมการสื่อสาร การแสดง การถ่ายทอดอารมณ์การแสดงออกของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความบันเทิงและยังแสดงออกถึงอำนาจในการควบคุมปกครองสมาชิกของคณะจ๊วอีกด้วย

ณรงค์ฤทธิ์ คงปิ่น (2539) ศึกษาวัฒนธรรมดนตรีปี่พาทย์มอญ ผลการศึกษาพบว่าดนตรีมอญมีความเกี่ยวข้องกับปี่พาทย์มอญ ในแง่ของการผสมผสานวัฒนธรรมบางสิ่งบางอย่างที่เอื้อประโยชน์ต่อกันและนำมาบูรณาการจนเกิดเป็นรูปแบบในการนำเสนอร่วมกันโดยศึกษาประเด็นเรื่องเครื่องดนตรี การประสมวง การประพันธ์ บทเพลง ระเบียบ

วิธีการบรรเลง ระดับเสียง บทบาทหน้าที่ของเครื่องดนตรี โดยอธิบายว่าปี่พาทย์มอญเป็นรูปแบบหนึ่งแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรมดนตรีระหว่างมอญและไทยซึ่งได้มีการสร้างสรรค์และพัฒนาจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันโดยลำดับ ยังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดว่าปี่พาทย์มอญเข้ามาในประเทศไทยเมื่อใด แต่มีปรากฏหลักฐานในสมัยกรุงธนบุรี กล่าวถึงในพระราชพิธีสมโภชพระแก้วมรกตว่ามีพิณพาทย์รามัญร่วมบรรเลงอยู่ด้วย

วงปี่พาทย์มอญนั้น เป็นวงปี่พาทย์ประเภทเดียวที่มีการประสมวงโดยการเพิ่มเติมเครื่องดนตรีเข้าไป จนกลายเป็นวงดนตรีที่มีความยิ่งใหญ่อลังการวงหนึ่ง ความเชื่อและค่านิยมของคนไทยได้ถูกปลูกฝังสืบต่อกันมาจนกลายเป็นข้อกำหนดทางสังคมว่า วงปี่พาทย์มอญนั้นใช้บรรเลงได้แต่เฉพาะงานศพเท่านั้น ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตนั้น พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายหรือพิธีศพ นับเป็นประเพณีที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดและชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์มากที่สุดพิธีหนึ่ง เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ การสูญเสียทั้งในฐานะของการเป็นสมาชิกในครอบครัว ชุมชนและสังคมในวงกว้างทุกสังคมก็ล้วนแต่มีพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายทั้งสิ้น มีความแตกต่างหลากหลาย เช่น ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนบริบททางสังคมนั้น

จรินทร์ เทพสงเคราะห์ (2540) ได้ทำการศึกษาบทเพลงดนตรีกาหลอในจังหวัดสงขลา ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์วัฒนธรรมดนตรีกาหลอ ประกอบด้วย นักดนตรี การแต่งกาย โอกาสในการบรรเลง โรงแสดงกาหลอ รูปแบบประเพณีในการบรรเลง วิเคราะห์องค์ประกอบและรูปแบบของดนตรีกาหลอ ประกอบด้วย บทเพลงที่ใช้บรรเลง ความหมายของชื่อเพลงวิเคราะห์บทเพลงกาหลอถึงลักษณะการดำเนินการดำเนินการดำเนินงานและสำนวนเพลงทางปี ความยาวของเพลง จำนวนท่อน จำนวนหน้าทับ

โสภา ชายเกตุ (2542) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับการแสดงโนรา ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อในขั้นตอนการแสดงโนราสามารถจำแนกได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ ความเชื่อในขั้นก่อนการแสดงโนรา ความเชื่อในขั้นแสดงโนรา และความเชื่อในขั้นหลังจากจบการแสดงโนรา ความเชื่อในขั้นก่อนการแสดงโนรา ได้แก่ ความเชื่อในการรับขันหมาก ความเชื่อในการยกเครื่อง ความเชื่อในการเดินทางไปแสดง ความเชื่อเมื่อเดินทางไปถึงสถานที่แสดง ความเชื่อในการพักโรงโนรา ความเชื่อในการเข้าโรงโนรา และความเชื่อก่อนทำการแสดงในงาน ความเชื่อในขั้นแสดงโนรา ได้แก่ ความเชื่อในการตั้งเครื่อง ความเชื่อในการเบิกโรง ความเชื่อในการโหมโรง ความเชื่อในการภาคครู ความเชื่อใน

การผูกใจผู้ชม ความเชื่อในการข่มขวัญและทำคุณไสยคู่แข่งกัน ความเชื่อในการป้องกัน และแก้คุณไสยคู่แข่งกันและความเชื่อในขณะที่แสดงโนรา ส่วนความเชื่อในขั้นหลังจากจบการแสดงโนรา ได้แก่ ความเชื่อในการลาโรง ความเชื่อในการถอดและเก็บเครื่องแต่งตัว ความเชื่อในการออกจากโรงโนรา ความเชื่อในการเดินทางกลับและความเชื่อเมื่อเดินทางกลับถึงบ้าน ความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีการสืบทอดกันมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อในแต่ละขั้นตอนจะมีในเพื่อการอบรมสั่งสอนที่แฝงไว้ด้วยคุณธรรม จริยธรรม ที่ผู้แสดงโนราพึงปฏิบัติ ส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงการให้ความเคารพครุหม่อโนรา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดถึงผู้มีพระคุณแก่คณะโนรา เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คณะโนรา และการแสดงโนรา

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย (2542) ได้ทำวิจัยเรื่อง ความกตัญญูของชาวจีนที่สะท้อนผ่านพิธีงเต็ก กรณีศึกษาพิธีงเต็กจีนไหหลำในสังคมไทย กล่าวว่า พิธีงเต็กจีนไหหลำในสังคมไทยมีลักษณะเนื้อหาที่สะท้อนถึงคุณธรรมกตัญญูทั้งในส่วนของเครื่องแต่งกาย ลูกหลานที่เข้าร่วมพิธี หรือขั้นตอนต่าง ๆ ของพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีแก้กรรมให้ผู้ตาย การจำลองเหตุการณ์หลังความตายกับโลกของคนเป็นให้ลูกหลานได้รู้เห็นเหตุการณ์ที่ผู้ตายเผชิญในสิ่งดี ๆ ก่อให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นการชดเชยอารมณ์พลัดพราก สูญเสีย อย่างไรก็ตามพิธีงเต็กจีนไหหลำ น่าจะมีแนวโน้มลดบทบาทลงเพราะลูกหลานชาวจีนส่วนใหญ่อยู่ออกไปอยู่ในสังคมเมืองซึ่งเป็นลักษณะสากลมากขึ้น แต่หากได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนพิธีกรรมให้ลูกหลานซาบซึ้งหรือเข้าใจคุณค่าความหมายมากขึ้น พิธีกรรมดังกล่าวก็น่าจะใช้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างโลกทัศน์ การสร้างสัมพันธภาพของคนในหมู่เครือญาติได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันซึ่งให้ความสำคัญต่อความเจริญทางวัตถุจนละเลยคุณค่าทางจิตใจ

อารีรัตน์ เรื่องกำเนิด (2543) ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวงโหม่งครีမ်ดนตรีสำหรับงานศพในจังหวัดชุมพร สรุปได้ว่าวงโหม่งครีမ်เป็นที่รู้จักและนิยมรับบรรเลงในงานศพ ช่วงปี พ.ศ. 2440 ถึง พ.ศ. 2500 การบรรเลงแต่ละครั้งมีรูปแบบประเพณีตั้งแต่การติดต่อรับงาน การไหว้ครู การเบิกโรง การบรรเลงเพลง โดยมีเอกลักษณ์ของวง คือ นักดนตรีจะต้องรับประทานยาหยวก ซึ่งเป็นเครื่องบูชาครูบาทหน้าทีในสังคมของวงโหม่งครีမ်มีลักษณะหน้าที่แฝง กล่าวคือ เป็นตัวแทนของระบบสัญลักษณ์ทางสังคม กระตุ้นให้เกิดการตอบสนองทางจิตวิทยาและกายภาพ รักษาบรรทัดฐานทางสังคมและรักษาเอกลักษณ์

ของพิธีกรรม การที่สภาพแวดล้อมทางสังคมเป็นสังคมกสิกรรม มีการแบ่งการปกครองชัดเจน สมาชิกรู้จักหน้าที่ของตนเองทำให้สมาชิกในสังคมรู้จักสร้างทำนองเพลงทำนองซับซ้อนและรู้จักการบรรเลงอย่างมีระบบและมีลำดับขั้นตอน

เรวดี อึ้งโพธิ์ (2545) เสนองงานวิจัยทางการศึกษาเรื่อง การศึกษาคนตรีในพิธีงเด็กแบบอนันนิยา กรณีสึกษาคณะดนตรีของวัดโลกานุเคราะห์ สรุปได้ว่า นักดนตรีประจำวงมีเพียงประมาณ 7 คน ก็เพียงพอต่อการทำพิธีในแต่ละงาน

ความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีและขั้นตอนประกอบพิธีงเด็ก

1. เพลงที่ใช้ประกอบพิธีเป็นเพลงสวด ซึ่งบทสวดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ บทสวดที่ใช้ช่วงในการทำพิธีบูชาและบทสวดที่ใช้การส่งวิญญาณ
2. ในพิธีงเด็ก นอกจากจะใช้ดนตรีประกอบการสวดมนต์แล้ว ยังใช้ในช่วงที่มีการพักหรือช่วงเชื่อมต่อระหว่างพิธี และในกรณีที่บทสวดยาวมาก ดนตรีบรรเลงคั่นระหว่างบทสวดมนต์เป็นช่วง ๆ เพื่อให้พระได้พักและไม่เหนื่อยจนเกินไป
3. มีการตีจังหวะกลองบอกสัญญาณในการเริ่มและจบพิธีในแต่ละช่วง
4. จังหวะของกลองและจังหวะของเครื่องดนตรีที่พระใช้ตีประกอบจังหวะมีความสอดคล้องกันส่งผลให้บรรยากาศในงานไม่เงียบเหงา และมีความน่าเชื่อถือในการทำพิธี

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีจัดได้เป็นประเภทวงเครื่องสาย ประกอบด้วย ซอ ขลุ่ย จิม บางครั้งสามารถนำไวโอลิน ปี่ เบส มาเล่นรวมวง และในปัจจุบันคีย์บอร์ดเป็นเครื่องที่มีความสำคัญที่สุดในวง เนื่องจากมีลักษณะการเล่นที่เป็นทำนองหลัก

เครื่องดนตรีที่พระใช้ ถือเป็นเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ เนื่องจากพระจะใช้เคาะจังหวะเพื่อเป็นการให้จังหวะแก่ผู้สวดและเป็นการบอกสัญญาณต่าง ๆ ในการทำพิธี

การเทียบเสียงระบบการแบ่งเสียงเป็น 7 เท่า (seven equidistance) จังหวะรูปแบบจังหวะที่ใช้ในพิธีและการบรรเลงมีลักษณะ 3 ลักษณะ คือ

1. รูปแบบจังหวะกลองบอกสัญญาณการเริ่มพิธี
2. รูปแบบจังหวะกลองที่ใช้ในการบรรเลง
3. รูปแบบกลองที่ใช้ในการจบเพลง

การแบ่งประเภทของเพลงมี 3 ประเภท

1. ประเภทเพลงบูชา
2. ประเภทเพลงสำหรับส่งวิญญาณ
3. ประเภทเพลงเบ็ดเตล็ด

การวิเคราะห์ดนตรีที่ใช้ประกอบ

1. ทำนอง (melody)

1.1 การเคลื่อนที่ของทำนอง (direction) มีลักษณะสำคัญดังนี้

1.1.1 แนวทำนองที่มีการเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกันและมีการซ้ำโน้ต

1.1.2 แนวทำนองที่มีการเคลื่อนที่แบบกระโดด พบช่วงจบของท่อนเพลง

หรือวรรคเพลง

1.1.3 แนวทำนองที่มีโน้ตจังหวะยก

2. รูปพรรณ (texture) มีรูปแบบการประพันธ์ทำนองเดียว (monophonic texture)

ไม่มีการประสานเสียงพบเพียงการแปรทำนองสั้น ๆ

3. รูปแบบ (form) มีการแบ่งท่อนเพลงตามบทสวด กำหนดความยาวของท่อนเพลง แต่มีรูปแบบของการบรรเลงเป็นลักษณะเฉพาะ

4. บันไดเสียง (key)

4.1 ใช้บันไดเสียงแบบ 5 เสียง (pentatonic)

4.2 ใช้บันไดเสียงแบบ 7 เสียง (septatonic)

5. ทำนองจบ (ending section) จะจบด้วยโน้ตที่มีเสียงสูงและมีทิศทางของแนวทำนองที่สูงขึ้นเสมอ

กลิ่นพกา ทับทิมธงไชย (2547) การศึกษาเพลงโคราช ผลการวิจัยพบว่า

1. เพลงโคราช หมายถึง เพลงพื้นบ้านของจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นการร้องกลอนโต้ตอบกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง โดยไม่ใช้ดนตรีแต่ใช้การปรบมือและกระทืบเท้าเป็นการให้จังหวะประกอบการร้อง

เพลงโคราชมีการสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณและเป็นที่นิยมกันมากในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑ รัชกาลที่ 3 ซึ่งมีการพัฒนารูปแบบการเล่นเป็นมาตรฐานเดียวกัน คือในการร้องเพลงโคราชนั้นจะร้องกลอนเพลงเรียงตามลำดับ ได้รวบรวมไว้ในงานวิจัย 170 หน้า มี 17 ประเภท เสมอการแต่งกายของหมอเพลงโคราชทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายมีเอกลักษณ์เฉพาะ เพลงโคราชมีการพัฒนาเป็นเพลงโคราชซึ่งเป็นที่นิยมกันทั่วไป

2. การรวบรวมกลอนเพลงโคราช คณะสุธีหนองไผ่ ผู้วิจัยศึกษากลอนเพลงของคณะสุธีหนองไผ่ ซึ่งมีเนื้อหาคำกลอนเป็นไปตามแบบแผนการเล่นเพลงโคราช ทั้ง 17 ประเภท แต่ลักษณะของคำกลอนมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกับคณะอื่น คือ เป็นคำกลอนของเพลงเรียงตามลำดับ

กรสรวง คีนวลพะเนา (2549) สวดคฤหัสถ์ กรณีศึกษาคณะนายหอม ภูมรา ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ผลการวิจัยพบว่า สวดคฤหัสถ์คณะนายหอม ภูมรา เริ่มก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2507 การแสดงเป็นการเลียนแบบการสวดพระอภิธรรมของพระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนา แสดงในประเพณีการตาย ผู้สวดเป็นฆราวาสที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว ซึ่งในแต่ละครั้งที่สวดจะมีนักสวด 4 คน เรียกว่า “สำหรับ” มีตำแหน่งการสวดที่เป็นแบบแผนแน่นอนโดยนั่งเรียงจากซ้ายไปขวามือของผู้ชมตามลำดับคือ เริ่มจากตัวซ้าย ตัวแม่คู่ (คอหนึ่ง) ตัวคอสอง ตัวภาษาประเพณีที่ถือว่ามีความสำคัญและเป็นต้นแบบของการสวดคฤหัสถ์มี 3 ประเพณี คือ ประเพณีการสวดชาดกหรือเทศน์มหาชาติ ประเพณีการสวดพระมาลัย ประเพณีการสวดพระอภิธรรม โดยนำเอกลักษณ์วิธีองค์ประกอบที่ปรากฏในประเพณีการสวดพระภิกษุสงฆ์มาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสวดคฤหัสถ์ ซึ่งมีลำดับขั้นตอนในการสวดที่เป็นแบบแผน โดยเริ่มจากการสวดบทพระณามพระรัตนตรัย 3 จบ แล้วจึงสวดพื้นต่าง ๆ เป็นแม่บทต่อจากนั้นจึงสวดบทล้านอก หรือร้องจั่วหน้าเป็นภาษาต่าง ๆ 9 ภาษา พร้อมทั้งจัดเป็นเรื่องราวมีการออกตัวแสดง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผู้สวดคฤหัสถ์

เทคนิควิธีการสวดคฤหัสถ์คณะนายหอม ภูมรา มีทั้งหมด 18 วิธี ดังนี้ 1. เน้นเสียง 2. ฟ่อนเสียง 3. กลิ่นเสียง 4. ขยักขยอน 5. เสียงครวญ 6. ผันเสียง 7. โยนเสียง 8. ลักจังหวะ 9. ย้อยจังหวะ 10. เสียงหนักเสียงเบา 11. หางเสียง 12. เหนินเสียง 13. โหนเสียง 14. อมเสียง 15. เสียงลงทรวง 16. กระทุ้งจังหวะ 17. ร้องกระทุ้งเพลง 18. ร้องรวบคำ 19. วิธีการสวด โดยมีองค์ประกอบทั้งหมด 3 วิธี คือ ร้องส่ง สวดรับ สวดแทรก เทคนิคการสวดคฤหัสถ์ทั้งหมด มีความสำคัญมากเนื่องจากการสวดคฤหัสถ์เป็นการสวดหมู่หรือขับร้องหมู่จะต้องมีการสวดสอดแทรกในแต่ละบทเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน และให้ผู้ชมผู้ฟังเกิดอารมณ์ร่วมกับผู้สวด

จารุวัฒน์ นวลไย (2552) คนตรีพิธีกรรม กรณีศึกษาพิธีกรรมโนราโรงครูคณะพนมศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาวิจัยพบว่า คณะโนราพนมศิลป์ เป็นคณะโนราเก่าแก่คณะหนึ่งในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มีโนราพนม รอดด้วง เป็นหัวหน้าคณะและ

ยังคงสืบทอดการประกอบพิธีกรรมโนราโรงครูที่มีจุดประสงค์เพื่อ “พิธีผูกผ้าใหญ่” หรือ “พิธีครอบเทริด” ตามแบบโบราณมาโดยตลอด

พิธีกรรมโนราโรงครู ผู้ประกอบพิธีประกอบด้วย โนราใหญ่หรือโนราอุปฌาย์ 1 คน โนราคู่สวด 2 คน โนราร่วมพิธี 3 คน โนราผู้ที่จะครอบเทริด 1 คน และพราน 1 คน พิธีกรรมเริ่มจากกำหนดวันประกอบพิธีทั้งหมด 3 วัน โดยเริ่มจากวันพุธและไปสิ้นสุดพิธีในวันศุกร์เป็นวันข้างขึ้นของเดือน ไม่นิยมวันข้างแรมของเดือนในช่วงเดือนสี่ถึงเดือนเก้า พิธีวันแรกประกอบด้วย การรับขันหมาก การยกเครื่องการเดินทางไปถึงที่การแสดง การทักโรงโนราและการเข้าโรงโนรา พิธีวันที่สองประกอบด้วย การตั้งเครื่อง การเบิกโรง การโหมโรง การกาศครู การรำคล้องหงส์ การรำแทงเข้า พิธีวันที่สามประกอบด้วย การลาโรง การถอดและเก็บเครื่องแต่งกาย การออกจากโรงเดินทางกลับ

ดนตรีในพิธีกรรมมีทั้งเพลงไทยเดิมและเพลงเก่าที่จำต่อ ๆ กันมา มีทั้งหมด 4 ประเภท ได้แก่ เพลงลำลอง เพลงรับร้อง เพลงหน้าพาทย์ และเพลงประกอบท่ารำ จังหวะหน้าทับ มีทั้งหมด 8 ประเภท ได้แก่ หน้าทับขึ้นเครื่องหรือเสมอเครื่อง หน้าทับถอนบท หน้าทับเชิด หน้าทับนาถ 2 ชั้น หน้าทับนาถชั้นเดียว หน้าทับสอนรำ หน้าทับสวดสร้อย และหน้าทับท่าครู มีความเป็นอิสระในการบรรเลงการบรรเลงแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ การขึ้นเครื่อง ดำเนินหรือดำเนินและการลงเครื่อง ส่วนบทร้องเป็นบทร้องเก่าจำสืบทอดต่อ ๆ กันมาเรียกว่า “กลอนผูกบ้าง” บ้าง “คำเรียนบ้าง” การร้องกลอนมีทั้งหมด 7 ทำนอง ได้แก่ ทำนองขานเอ ทำนองเพลงกราว ทำนองเพลงโทนหรือเพลงทับเพลงโทนทำนองหน้าแตระหรือทำนองร่ายหน้าแตระทำนองเชิด ทำนองกลอนสี่ ทำนองบทแสงทองและทำนองพญาหงส์

เอกรัฐ ศรีสว่าง (2552) คนตรีรำมะนาในพิธีลอยเรือ กรณีศึกษาชาวเลอุรักลาโว้ย เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอสตูล จังหวัดสตูล ผลการศึกษาพบว่า

1. คนตรีรำมะนาในพิธีลอยเรือ เป็นการบรรเลงดนตรีประกอบพิธีลอยเรือ ซึ่งเป็นพิธีชาวเลอุรักลาโว้ยกระทำกันปีละ 2 ครั้ง ในระหว่างขึ้น 13 ค่ำ ถึงแรม 1 ค่ำ เดือน 6 และขึ้น 13 ค่ำ ถึงแรม 1 ค่ำ เดือน 11 โดยมีความเชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมนี้แล้วจะทำให้วิญญาณบรรพบุรุษคุ้มครองลูกหลานชาวเลอุรักลาโว้ยให้ปลอดภัยจากการออกทะเล ภัยธรรมชาติ และโรคภัยไข้เจ็บ คนตรีรำมะนาจะเริ่มทำการบรรเลงหลังจากทำพิธีไหว้โต๊ะสีกีและพิธีลอยเรือก่อนที่จะนำออกไปลอยในทะเล ซึ่งพิธีไหว้โต๊ะสีกีเป็นพิธีกรรมแรกของพิธีลอยเรือโดย

ลูกหลานชาวเลอุรักลาไว้นจะนำเครื่องเซ่นไหว้ที่ประกอบด้วยอาหารคาว หวาน มาที่หลุมฝังศพโตะฮีซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวเลในหมู่บ้าน และเมื่อโตะฮีหมอบทำพิธีกรรมเสร็จแล้ว นักดนตรีก็จะเริ่มบรรเลงเครื่องดนตรีที่ใช้ คือ รำมะนา การแต่งกายนักดนตรีจะใส่กางเกงขาสั้นและยาวเสื้อมีทั้งแขนสั้นและแขนยาวซึ่งเป็นการแต่งกายตามปกติวิถีชีวิต การบรรเลงดนตรีรำมะนาจะไม่มีพิธีการในการบรรเลงมากนัก จะเริ่มด้วยเพลงแรกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเชิดวิญญาณบรรพบุรุษให้มากินของเซ่นไหว้และบรรเลงอีก 6 เพลงซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวเล

2. การศึกษาค้นคว้าพบว่า คนตรีรำมะนาในฟิลิปปินส์มีทั้งหมด 7 เพลง ลักษณะของบทเพลงคนร้องนำหนึ่งคนซึ่งร้องนำก่อนในแต่ละวรรคเพลง โดยคนร้องที่เหลือเป็นลูกคู่รับ มีลักษณะคล้ายกับคำร้องนำร้องสลับกันไปมาจนจบเพลง มีเทคนิคการขับร้องหลายลักษณะ เช่น การลักจังหวะ การโยกเสียง การผ่านเสียง การซ้อนเสียง การสะบัดเสียง การโปรยและการเน้นเสียง คำร้องของเพลงใช้ภาษาของชาวเลอุรักลาไว้นซึ่งเป็นภาษาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว นักร้องทั้งหมดตีกลองรำมะนาไปด้วยเพื่อประกอบจังหวะโดยลักษณะจังหวะกลองรำมะนาเป็นจังหวะที่ไม่ซับซ้อน